

Öğretmenlerin Sahip Oldukları Değerlerin ve Özgeci Davranışlarının Mesleki Benlik Saygısı Açısından İncelenmesi

Bülent DİLMAÇ*

Halil EKŞİ**

Özet–Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin sahip oldukları değerler ile özgeci davranışlarının mesleki benlik saygısı açısından incelenmesidir. Araştırma, ilişkisel tarama modelindedir. Araştırma veri bağlamında nicel bir paradigmaya sahiptir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Schwartz (1992) tarafından geliştirilen Değerler Listesi ve Yavuzer, İşmen-Gazioğlu ve Yıldız (2006), tarafından geliştirilen Öğretmen Özgeciliği Ölçeği ve Arıcağ (1999) tarafından geliştirilen mesleki benlik saygısı ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada veriler toplandıktan sonra, araştırmanın amacı doğrultusunda her iki ölçeğe ait alt boyutlardan elde edilen puanlara göre Pearson Çarpım Monetler Katsayıları ve Regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara bakıldığında, öğretmenlerin sahip oldukları değerler ve özgeci davranışları ile mesleki benlik saygıları arasında ilişkinin var olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler- Değer, Özgecilik, Mesleki Benlik Saygısı, Öğretmen

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Konya

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İstanbul

Giriş

Eğitim, toplumsal bir sistem olarak ele alındığında, bu sistemin başlıca öğelerini ya da girdilerini, öğrenciler, öğretmenler, eğitim programı, yöneticiler, eğitim uzmanları, eğitim teknolojisi, fiziksel ve finansal kaynaklar oluşturmaktadır. Bunlar içinde öğretmen, en temel öğedir. Eğitimin niteliği ve kalitesi de büyük ölçüde öğretmenlerin niteliği ile doğru orantılıdır. Bu bakımdan eğitim sistemi içinde görev alacak öğretmenlerin, gerek hizmet öncesinde, gerekse hizmet içinde, iyi bir biçimde yetiştirilmeleri, üretilecek eğitim hizmetlerinin kalitesi yönünden önem taşımaktadır (Şişman, 2001). Öğretmen, öğrencileri, akademik başarıya sahip, sosyal becerilere; olumlu, güvenli ve sağlıklı davranışlara; akran grubuna, ailesine, okuluna, toplumuna ahlâki katkıda bulunan ve sorumluluk duyan; değer yargılarına, iş alışkanlıklarına ve temel yeteneklere sahip bireyler olarak yetiştirmelidir (Elias ve diğ., 1997; Jockson ve Danvis, 2000; Learning First Alliance, 2001; Osher, Dwyer ve Jackson, 2002'den aktaran Jennings ve Greenberg, 2008) Bu bağlamda baktığımızda, öğretmenlik mesleğini yürütürken uyulması gereken bazı ahlâki ilkeler, mesleğe ve insana ilişkin bazı değerler söz konusudur. Mesleğin temel değerleri olarak da görülen bu ilkelerin, mesleğe bağlılığın temel ölçütlerinden birisi olduğu söylenebilir (Şişman, 2003).

Bireyin toplum içinde başarısını, yetkinliğini, gücünü gösterebilmesinin ve koruyabilmesinin en önemli araçlarından biri de statüsüdür. Birey bu statüye genellikle edinmiş olduğu meslek aracılığıyla sahip olur (Thompson ve Subich, 2006). Meslek, bireyin benlik kavramını ifade etme yollarından biridir (Super, Starishewsky, Martin, Jordaan, 1963). Aynı zamanda mesleki ilgiler, bireyin sahip olduğu değerlerle de ilişkilidir. Sagiv (2002) değerlerin meslek seçiminde merkezi bir role sahip olduğunu belirtmiştir. Değerler bireyin seçeceği mesleğin niteliğini dolayısıyla da yaşam felsefesini belirler. Super ve Bohn'a (1970) göre meslek, bireyin yaşam sürecini ve yaşamdan aldığı doyumunu doğrudan etkiler. Bu açıdan bireyin mesleğine yönelik tutumu ve ona atfettiği değer ayrı bir öneme sahiptir. Tinsley (2002), bireyin mesleki rolünü kabul etmesini ve mesleki pozisyonuna ilişkin bireysel değer yargısını mesleki benlik saygısı olarak ifade etmektedir. Kunes-Connell (1991), bireyin işindeki kişilerarası ilişkilerde yetkinliğinin ve kendinden beklenen rolleri gerçekleştirebilme becerisinin o bireyin mesleki benlik saygısını şekillendirdiğini belirtmektedir. Bu açıdan benlik saygısını etkilediğini düşündüğümüz ve yukarıda belirttiğimiz “yetkin olmak”, “başarılı olmak” gibi bazı değerlerin mesleki benlik saygısını da et-

kilediğini söyleyebiliriz Nitekim Arıcak'ın (2007), farklı bölümlerde öğrenim gören üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu bir araştırmasında başarılı öğrencilerin başarısız öğrencilerden daha yüksek mesleki benlik saygısına sahip oldukları bulunmuştur. İmamoğlu ve Aygün (1999), değerlerlerin insanların davranışlarını yönlendirmede önemli etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Ayrıca öğretmenlik mesleği ile en fazla tatmin duyulan özelliklerden birinin başkalarına yardım etme ve sorumluluk olduğu saptanmıştır. Sorumluluk sahibi olma, hem öğrencilerin öğretmenlerden beklentileri arasında yer almakta hem de öğretmenlerin meslekten aldıkları tatminde önemli rol oynamaktadır. Başkalarına yardım etme “bir başkasına yarar sağlamak amacıyla yapılan eylem” olarak tanımlanır. Bununla ilişkili diğer bir kavram özgecilik/diğergamlık (altruism) kavramıdır (İşmen ve Yıldız, 2005). Öğretmenleri mesleki yaşamlarındaki başarıya ulaşmalarındaki temel etkenlerin yanında motive eden unsurlar arasında özgecilik davranışı önemli bir yer teşkil etmektedir (Scott ve Dinham, 1999). Hoyle ve John (1995) öğretmenlik mesleğinin temel unsurundan birinin özgecilik olduğunu belirtmiştir (Akt: Karadağ ve Mutafçılar, 2009). Hoyle, John ve Onatır (1995; 2008), tarafından da, öğretmenlik mesleğinin üç temel unsurundan birinin özgecilik olduğunu ifade edilmektedir. Öğretmenlik mesleğinin değer sistemini toplumun temel değerleri şekillendirir. Okuldaki yöneticiler, öğretmenlerin bizzat kendileri ve çocuklarını okula gönderen velilerin beklenti ve düşünceleri, bu değerlerin oluşmasında önemli etkilere sahiptir. Günümüzde öğretmenlik mesleğinin, eğitim sektörü ile ilgili olan sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip, alanda özel uzmanlık bilgi ve becerisini temel alan akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerektiren, profesyonel statüde uğraşı alanı olduğu belirtilmektedir (Onatır, 2007).

Özgecilik kavram olarak, “bencillik ve ben tutkusu yerine sevginin başkalarına yönelmesi durumu” olarak tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu, 1978; Enç, 1990). Onatır'ın (2008) aktardığına göre, Barry (1984), Gormley (1996), Joel ve ark. (1978), Keltner (1991), McFarland (1991), birisine yardım etmek ve yardım etmede sorumluluk almak olan özgecilik, yalnızca karşılıklı alıp-verme ilişkisi olmayıp, bireyin elinden geleni isteyerek yapmasını sağlayan içsel ve dışsal faktörlerin karışımıyla gerçekleşen en sonuçta bireyi hoşnut eden bir hizmet olduğunu belirtmiştir. Özgecilik bilinçli olarak ve içtenlikle ilgisini başkasına yönelten ve özveride bulunan bireyleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu davranışlar genellikle prososyal davranış olarak bilinir (Bohem, 1979). Ancak her olumlu sosyal davranışa özgeci davranış denilemez. Nitekim

karşılık beklenecek yapılan yardım, kar amacı güdülen yapılan işbirliği birer olumlu sosyal davranış olmalarına rağmen özgeci davranış değildir (Akbaba, 1994; Baston, Baston, Slingsby, Harrell, Peekna ve Todd, 1991; Fultz ve diğ. 1986). Özgeciliğe ilişkin genel sav, “başkalarının yararına olanları da içeren her davranışın aslında bireyin kendi yararı olduğu” dur. Bireyi yardımda bulunmaya iten bireysel faydaların bulunabileceğini inkar etmemekle birlikte, yardımda bulunma niyetinin özgecilik için temel bir kriter olduğunu öne sürülmektedir (Onatır, 2008). Günümüzde öğretmenin bilgi veren pasif bir kişi konumunda değil, inanç ve değerleriyle model alınması görüşünün yaygınlaşmasıdır. Öğrenciler aile dışındaki yaşam alanlarında da bir takım kazanımlar sağlamaları ve bunları şekillendirmeleri mümkündür. Bu kazanımlardan bir tanesi de özgeciliğidir (Minor ve ark., 2002; Eisenberg, Cialdini, McCreath ve Shell, 1987; akt., İşmen ve Yıldız, 2005).

Bu bağlamda, bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin sahip oldukları değerler ve özgecilik davranışlarının öğretmenlerin mesleki benlik saygısı açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, araştırmanın alt amaçları aşağıda şunlardır: *i.* Öğretmenlerin sahip oldukları değerler ile mesleki benlik arasında ilişki var mıdır? *ii.* Öğretmenlerin mesleki benlikler ile özgecilik davranışları arasında bir ilişki var mıdır? *iii.* Öğretmenlerin sahip oldukları değerler, öğretmenlerin mesleki benlik saygısını anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

Yöntem

Çalışma Evreni ve Grubu

Bu araştırma ilişkisel tarama modeline uygun olarak yapılmıştır. Araştırmanın çalışma evreni Konya ilinde yer alan öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri Şubat- Mart 2011 tarihinde toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu ise 275’i erkek, 147’si ise kadın öğretmen olmak üzere 422 öğretmenden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Schwartz (1992) tarafından geliştirilen Değerler Listesi, ve Yavuzer, İşmen-Gazioğlu ve Yıldız (2006), tarafından Öğretmen Özgeciliği Ölçeği ve Arıcak (1999) tarafından geliştirilen Mesleki Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmıştır.

Mesleki Benlik Saygısı Ölçeği: Arıca (1999) tarafından geliştirilen Benlik Saygısı Ölçeği 32 maddeden oluşmaktadır. Ölçek “tamamen katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” seçeneklerinden birinin işaretlenmesine dayalı beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin güvenirlik hesaplamalarında Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ve test tekrar tekniklerinden yararlanılmıştır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .90 ($n=152, p<.001$) ve test tekrar test güvenirlik katsayısı .70 olarak hesaplanmıştır ($n=92, p<.001$). Ölçeğin geçerlik çalışmalarında uzman görüşüne başvurulmuş dokuz farklı üniversiteden 34 uzmanın görüşüne başvurulmuş ve bu doğrultuda ölçeğin maddeleri yeniden düzenlenmiştir. Ölçeğin benzer ölçeklerle geçerlik katsayısının belirlenmesinde Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmış ölçekler arasındaki ilişki .69 ($n=92, p<.001$) olarak bulunmuştur. Ölçek 32 ile 160 arasında puan vermekte olup puanların yükselmesi benlik saygısının arttığını göstermektedir.

Schwartz Değerler Listesi: 1992 yılında Schwartz tarafından geliştirilen Schwartz Değerler Listesi 57 değer ifadesinden ve on altı boyuttan oluşmaktadır (Schwartz ve Boehnke, 2004). Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından yapılan çalışmada ana boyut ve değer tipleri ile her bir değer tipi içerisinde yer alan değerlerle ilgili olarak kullanılan Türkçe adlandırmalar esas alınmıştır. Değerler üç sosyal psikoloji uzmanının ortak çalışmasıyla İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. Denekler toplam 57 değeri ve yanlarında parantez içinde verilmiş olan açıklamaları okuduktan sonra her birini kendi hayatlarını yönlendiren bir ilke olmaları açısından taşıdıkları öneme göre -1 (ilkelerime ters düşer) ile 7 (en üst düzeyde önemlidir) arasında değişen bir ölçek üzerinde değerlendirmişlerdir. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından yapılan çalışmada değer tipleri için güvenirlik katsayıları .51 - .77, değer grupları için .77 - .83 arasında değişmekte olup bu katsayılar evrensellik için .77, yardımseverlik (iyilikseverlik) için .76, hazcılık için .54, güç için .75, başarı için .66, uyarılma için .70, özyönelim (özyönelim) için .69, geleneksellik için .63, uyuma için .51 ve güvenlik için .59 olarak bulunmuştur. Ayrıca ana değer grupları iç tutarlılık analiz sonuçlarına baktığımızda; muhafazakârlık grubu için .80, yeniliğe açıklık değer grubu için .81, özdeşleşme değeri grubu için .81, özgenişletim değeri grubu için .84 olarak hesaplanmıştır. *Öğretmen Özgeciliği Ölçeği:* Yavuzer, İşmen-Gazioğlu ve Yıldız (2006), tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, Öğretmen Özgeciliği davranışlarını ölçmeyi amaçlar ve likert tipi bir ölçektir. Ölçekte aile, sosyalite, yardımseverlik ve sorumluluk olmak üzere dört alt kategori vardır. Ölçeğin yapı geçerliğini saptamak için yapılan faktör analizi 4 faktörlü, 18 maddeli bir yapı

ortaya koymuştur. Ölçüt geçerliği çalışması için “dış ölçüt” olarak Özgecilik Ölçeği uygulanmıştır. Buna göre, iki ölçeğin toplam puanları arasında 0.60 korelasyon değeri olduğu saptanmıştır. Ölçeğin bütününe iç tutarlık güvenilirliği 0.73 alfa katsayısıdır. Tüm ölçek için Guttman testi yarılama katsayısının 0.78 olduğu saptanmıştır. Uygulanan test tekrar test tekniği sonucunda elde edilen toplam puan korelasyon katsayısı 0.88’dir. Sonuçlar, ölçeğin psikometrik özelliğinin yeterli olduğunun göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bir kişi en fazla 90 en az 18 puan alabilmektedir.

Verilerin Analizi

Ölçüm araçları Konya da görev yapan öğretmenlere uygulanmıştır. Uygulamada gönüllülük ve ulaşılabilirlik esas alınmıştır. Uygulamalar tamamlandıktan sonra toplanan veriler araştırmacı tarafından SPSS 15 (2006) programına girilmiştir. Analizlerin tümü SPSS 16 for Windows (2006) programında yapılmıştır. Öğretmenlerin sahip oldukları değerler ölçeği alt boyutları ile öğretmenlerdeki özgecilik davranışı ile mesleki benlik saygıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi için, Pearson Correlation Katsayısı hesaplanmıştır. Öğretmenlerin sahip oldukları değerler ölçeğinin alt boyutlarının, öğretmenin özgecilik davranışını ve mesleki benlik saygısını yordama gücünü test etmek için de çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, öğretmenlerin sahip oldukları değerler ve özgecilik davranışlarının öğretmenlerin mesleki benlik saygısı açısından incelenmesine yönelik araştırma bulgularına yer verilecektir.

Tablo 1 : Mesleki benlik ölçeği ile değerler ölçeği arasındaki ilişki

	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılma	Özdenetim
Mesleki Benlik Saygısı R	.013	-0.11	-.122*	-.117*	-.085

* $p < .05$ ** $p < .01$

Öğretmenlerin mesleki benlik saygısı ölçeği puanları ile değerler ölçeğinin hazcılık ve uyarılma alt boyutları arasında negatif yönde ilişki görülmektedir. Değerler ölçeğinin güç, başarı ve öz denetim alt boyutları arasında ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 1 devamı: Mesleki benlik ölçeği ile değerler ölçeği arasındaki ilişki

		Evrensel	Yardımsverlik	Geleneksellik	Uyum	Güvenlik
Sevgi	R	-.044	-.052	-.040	-.064	-.030

** $p < .01$

Öğretmenlerin mesleki benlik saygısı ölçeği puanları ile değerler ölçeğinin evrensellik, yardımsverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik alt boyutları arasında ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 2: Mesleki benlik ölçeği ile özgecilik ölçeği arasındaki ilişki

		Güncel durumlarda yardımsverlik	Sosyal sorumluluk paylaşma	Acil durumlarda yardımsverlik	Bağışta bulunma
Mesleki Benlik Saygısı	R	.045	.126*	-.006	.046

* $p < .05$ ** $p < .01$

Öğretmenlerin mesleki benlik saygısı ölçeği puanları ile özgecilik ölçeğinin sosyal sorumluluk paylaşma alt boyutunda pozitif yönde ilişki görülmektedir. Güncel durumlarda yardımsverlik, acil durumlarda yardımsverlik ve bağışta bulunma alt boyutları arasında ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 3: Mesleki benlik saygısını yordamasına ilişkin çoklu regresyon analiz sonuçları

Değişken	B	Std. Error	Std. Beta	T	P	İkili R	Kısmi R
Sabit	56,610	13,718	-	4,127	,000	-	-
Güç	-,001	,262	,000	-,002	,998	-,027	,000
Başarı	,393	,397	,071	,989	,323	,028	,049
Hazcılık	-,811	,382	-,138	-2,122	,034	-,104	-,104
Uyarılma	-,492	,259	-,107	-1,897	,050	-,082	-,093
Özdenetim	,070	,492	,011	,143	,887	,000	,007
Evrensellik	-,094	,197	-,032	-,477	,634	,010	-,024
Yardımsverlik	-,309	,345	-,082	-,897	,370	,018	-,044
Geleneksellik	,043	,203	,012	,211	,833	,017	,010
Uyum	,379	,449	,065	,843	,399	,001	,042
Güvenlik	,562	,267	,000	2,105	,036	,067	,104

Güncel durumlarda yardımseverlik	,362	,269	,098	1,345	,179	,072	,066
Sosyal sorumluluk paylaşma	,124	,318	,021	,391	,696	,054	,019
Acil durumlarda yardımseverlik	-,325	,426	-,053	-,763	,446	,017	-,038
Bağışta bulunma	-,126	,369	-,018	-,341	,733	-,001	-,017

Değerler ve özgecilik değişkenlerine göre mesleki benlik saygısının yordanmasına ilişkin regresyon analiz sonuçları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Değerler ile özgecilik ölçeklerinin alt boyutlarının birlikte, öğretmenlerin mesleki benlik saygı puanları ile anlamlılık bir ilişki vermektedir. ($R=0.20$, $R^2=0.40$, $P<.05$). Değerler ölçeğinin alt boyutları ile özgecilik ölçeğinin alt boyutları birlikte, öğretmenlerin mesleki benlik saygısını %40'ını açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin öğretmenlerin mesleki benlik saygısı üzerindeki görece önem sırası; Değerler Ölçeği alt boyutu uyarılma, güvenlik, Özgecilik Ölçeği alt boyutu güncel durumlarda yardımseverlik, Değerler Ölçeği alt boyutları, başarı, yardımseverlik, Özgecilik Ölçeği alt boyutu acil durumlarda yardımseverlik, Değerler Ölçeği alt boyutu evrensellik, Özgecilik Ölçeği alt boyutu sosyal sorumluluk paylaşma, acil durumlarda paylaşma, acil durumlarda yardımseverlik, Değerler Ölçeği alt boyutlarından geleneksellik, öz denetim ve güç, Değerler Ölçeğinin hazcılık, uyarılma ve güvenlik alt boyutları ile Özgecilik Ölçeğinin alt boyutlarının hiçbirinin önemli bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Öğretmenlerin mesleki benlik saygısının yordayıcıları olarak insani değerler ve özgecilik başlıklı araştırmanın incelenmesinden elde edilen bulgular ışığında aşağıda tartışma süreci gerçekleştirilmiştir. Ancak yapılan literatür çalışmalarında gerek çalışma grubu gerekse de kullanılan ölçme araçları bazında benzer araştırma sonuçlarına rastlanamamıştır. Bu doğrultuda; alandaki çalışmaların bir kısmı, araştırmamızın tartışma kısmına katkı sağlamıştır.

Araştırmamızdan elde edilen bulgulara baktığımızda öğretmenlerin mesleki benlik saygısı ile değerler ölçeğinin hazcılık ve uyarılma alt boyutları arasında ilişkinin olduğu, güç, başarı, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlik alt boyutları arasında ilişkiye rastlanmamıştır. Ku-

nes-Connell (1991), bireyin işindeki kişilerarası ilişkilerde yetkinliğinin ve kendinden beklenen rolleri gerçekleştirebilme becerisinin o bireyin mesleki benlik saygısını şekillendirdiğini belirtmektedir. Bu açıdan benlik saygısını etkilediğini düşündüğümüz “yetkin olmak”, “başarılı olmak” gibi bazı değerlerin mesleki benlik saygısını da etkilediğini söyleyebiliriz. Araştırmadan elde edilen bulguyu dolaylı olarak destekleyen bir araştırma (Poppleton, 1989) öğretmenlerin değerleri ile iş doyumunu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırmamızdan elde edilen bulguyu direkt olarak destekler nitelikte olmasa da, kullanılan ölçüm araçlarından birinin aynı özelliği ölçen değerler ölçeği olması ve diğerinin de mesleki benlikle bağlantılı olduğu düşünülen iş doyumunu ölçeğinin kullanılması ve bu çalışmanın da öğretmenlerle gerçekleştirilmiş olması bağlamında destekler niteliktedir. Yılmaz ve Dilmaç’ın (2011) öğretmenlerle gerçekleştirmiş oldukları bir çalışmada, öğretmenlerin iş doyumunu ile insani değerlerin güç, başarı, hazcılık, uyarılma, özdenetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik ve güvenlik alt boyutlarıyla anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu bağlamda bu araştırmanın bulgusu araştırmamızdan elde edilen bulguları dolaylı da olsa destekler niteliktedir.

Değerler işgörenlerin başarısını belirlemede çok sık başvurulan bir ölçüttür. Paylaşılmış değerler, örgütsel karakteri ve örgütsel kimlik duygusunu anlamada önemli bir belirleyicidir (Çelik, 1997). Değerlerin, çalışanların iş yerindeki davranışları üzerinde doğrudan etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü paylaşılan değerler, bireysel ilişkilere de yansımaktadır. Benzer değerlere sahip kişilerin birbirleri ile ilişkilerinin daha iyi olduğu görülmektedir. Bu ilişkilerin iyi olma hali iletişim sürecindeki olumsuz faktörleri ortadan kaldırmaktadır. Çalışanlar daha az rol belirsizliği ve çatışma yaşadıklarından koordinasyon, iş doyumunu ve işe bağlılık artmaktadır (Erkmen & Şencan 1994).

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu da, mesleki benlik saygısı ile Özgeciliğin Ölçeğinin sosyal sorumluluk paylaşma alt boyutunda pozitif ilişkinin görülmesidir. Güncel durumlarda yardımseverlik, acil durumlarda yardımseverlik ve bağışta bulunma alt boyutları arasında ilişkiye rastlanmamıştır. İşmen ve Yıldız (2005) tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgusu bunu destekler niteliktedir. Yüksek düzeyde özgeci davranışa sahip olan öğretmen adaylarının düşük düzeyde özgeci olanlara oranla öğretmenliğe ilişkin daha olumlu tutumlara sahip oldukları tespit edilmiştir. Onatır (2008), tarafından gerçekleştirilen araştırmada elde edilen bulgular, Özgeciliğin Ölçeğinin güncel durumlarda yardımseverlik alt boyutu puanları yükseldikçe Değerler Ölçeğinin başarı, hazcılık, uyarılma,

öz-denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik alt boyutu puanları da yükselmektedir. Sosyal Sorumluluk/Paylaşma alt boyutu için özgecilik ölçeğinin sosyal sorumluluk/paylaşma alt boyutu puanları yükseldikçe değerler ölçeğinin geleneksellik dışındaki güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz-denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik alt boyutu puanları da yükselmektedir. Acil durumlarda yardımseverlik alt boyutu için Özgecilik Ölçeğinin acil durumlarda yardımseverlik alt boyutu puanları yükseldikçe Değerler Ölçeğinin tüm alt boyutu puanları da yükselmektedir. Bağışta bulunma alt boyutu için Özgecilik Ölçeğinin bağışta bulunma alt boyutu puanlar yükseldikçe Değerler Ölçeğinin uyum dışındaki güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz-denetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik ve güvenlik alt boyutu puanları da yükselmektedir. Öğretmenlerin sahip oldukları bir takım değerler, öğretmenlik mesleğine ilişkin tutum ve meslekten almış oldukları doyumla doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde de özgecilik davranışlarıyla ilgili bazı araştırmalar gerçekleştirilmiş olup (Onatır, 2008; Akbaba, 1994; İşmen ve Yıldız, 2005; Yavuzer ve diğ., 2006; Karadeniz, 2007; Elmas, 1998; Dilmaç, 2009) özgecilik davranışları farklı değişkenler açısından incelenmiştir. Yurt dışında gerçekleştirilen bazı araştırmalarda da özgecilik farklı değişkenlerle ele alınmaktadır (Batson, vd, 1991; Schraw ve diğ., 2007; Mikulincer ve diğ., 2005; Wilson, 2008 ve Fultz ve diğ., 1986). Bu bağlamda araştırma bulgumuzu doğrudan destekleyen bir bulguya rastlanmamıştır.

Değerler ile özgecilik ölçeklerinin alt boyutları birlikte, öğretmenlerin mesleki benlik saygı puanları ile anlamlı bir ilişki vermektedir. Değerler Ölçeğinin alt boyutları ile Özgecilik Ölçeğinin alt boyutları birlikte, öğretmenlerin mesleki benlik saygısının %40'ını açıklamaktadır. Yılmaz ve Dilmaç (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise, öğretmenlerin sahip oldukları insani değerler, öğretmenlerin sahip oldukları iş doyumlarını anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Araştırma bulgumuzla doğrudan ilişkili olmamasına rağmen gerek çalışma grubu gerekse kullanılan ölçüm araçlarından Değerler Ölçeğinin aynı olması bakımından elde edilen sonuç araştırmamızın bulgusunu bir ölçüde olsa destekler niteliktedir. Dilmaç (2009), tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada ise, elde edilen bulgulara bakıldığında; öğretmen mesleki yeterlik algısının öğretmen Özgecilik Ölçeğinin alt boyutlarından bağışta bulunma alt boyutu hariç, diğer üç boyutu (güncel durumlarda yardımseverlik, sosyal sorumluluk paylaşma, acil durumlarda yardımseverlik) ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bulgu araştırmamızdan elde ettiğimiz bulguyu dolaylı da olsa destekler nitelik-

tedir. Brief'e göre (1998), çalışanlar işten kendilerinin nihai ve araç değerleri elde etmesini sağladığı ölçüde doyum sağlayabilmektedir. İş, çalışanların sahip olduğu değerlere aykırılık gösteriyorsa işinden doyum sağlamayabilir. Bu bulgular, öğretmenlerin sahip oldukları insani değerlerin öğretmenlik mesleğine yönelik mesleki benlik saygısı ve iş doyumları açısından önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. İnsani değerlere sahip olan kişilerin ruh sağlığının yerinde olacağını söylemek mümkündür. İnsan örgütsel yaşantısını kapsayacak bir şekilde hayatının her aşamasında tüm durumlara karşı tavır almak zorundadır. İnsan, alacağı her tavırda bir değere dayanır. Geniş anlamda söylenirse, her türlü amaç ve hedeflerle, ilişki ve çıkarlar, tutkular, her tür idealler, güç ve iktidar, sevgi ve nefretler, inanma ve inkârlar, dostluklar, sadakat ve doğruluklar bir değer ifade eder ve aynı zamanda da bir değere dayanırlar (Kılıoğlu, 1988). Sagiv (2002) değerlerin meslek seçiminde merkezi bir role sahip olduğunu belirtmiştir. Değerler bireyin seçeceği mesleğin niteliğini dolayısıyla da yaşam felsefesini belirler. Super ve Bohn'a (1970) göre meslek, bireyin yaşam sürecini ve yaşamdan aldığı doyumunu doğrudan etkiler. Bu açıdan bireyin mesleğine yönelik tutumu ve ona atfettiği değer ayrı bir öneme sahiptir.

Kaynakça

- Akbaba, S. (1994). *Grupla psikolojik danışmanın sosyal psikolojik bir kavram olan özgecilik üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıcak, O.T. (1999). *Grupla psikolojik danışma yoluyla benlik saygısı ve mesleki benlik saygısının geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıcak, O.T. (2007). The investigation of Turkish university students' vocational self-esteem levels within different departments. *California Association for Counseling and Development Journal*, 22, 21-33.
- Batson, C.D., Batson, J.G., Slingsby, J.K., Harrell, K.L., Peekna, H.M. & Todd, M.T. (1991). Empathic joy and the empathy - altruism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*. 61(3), 413-426.
- Boehm, C. (1979). Some problems with altruism in the search for moral universals. *Behavioral Science*, 24(1), 15-24.

- Brief, A.P. (1998). *Attitudes in and around organizations*. California: SAGE Publications.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2000). *Research methods in education*. New York: Routledge Falmer.
- Çelik, V. (1997). *Okul kültürü ve yönetimi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Dilmaç, B. (2009). An analysis of teachers' general tendency to procratinate, perception of professional efficiency / self efficiency and altruism. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 7(3), 1323-1338.
- Elmas, U. (1998). *Bireylerin ana-baba tutumları ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Enç, M. (1990). *Ruhbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Erkmen, T. & Şencan, H. (1994). *Örgüt kültürünün iş doyumunu üzerindeki etkisinin otomotiv sanayide faaliyet gösteren farklı büyüklükteki iki işletmede araştırılması*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Fultz J, Batson C.D., Fortenbach V.A., McCarthy P.M., Varney L.L. (1986); Social evaluation and the empathy-altruism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(4),761-769.
- Hançerlioğlu, O. (1978). *Felsefe ansiklopedisi*. İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Hoyle, E. & John, P. (1995). *Professional knowledge and professional practice*. London: Cassell.
- İmamoğlu, E.O. & Aygün, Z.K. (1999). 1970'lerden 1990'lara değerler: Üniversite düzeyinde gözlenen zaman, kuşak ve cinsiyet farklılıkları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 1-22.
- İşmen, A.E. & Yıldız, A. (2005). Öğretmenliğe ilişkin tutumların özgecilik ve atılganlık düzeyleri açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. (42), 167-193.
- Jennings, P.A. & Greenberg, M.T. (2008). The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of Educational Research*, 79(1), 491-525.
- Karadağ, E. & Mutafçılar, I. (2009). İlk ve ortaöğretim okulu öğretmenlerinin özgecilik düzeyleri üzerine bir araştırma. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 75-92.
- Karadeniz, G. (2007), Özel eğitim öğretmenliği bölümü son sınıf öğrencileri ile özel eğitim öğretmenliği mezunu öğretmenlerin özgeci davranışları arasındaki

- farklılıkların incelenmesi. 17. Ulusal Özel Eğitim Kongresi (Kasım 2007).
- Kıllıoğlu, İ. (1988). *Ahlak- hukuk ilişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV.
- Kunes-Connell, M.V. (1991). Towards an occupational self-esteem model for psychiatric nurses. *Dissertation Abstracts International*. (UMI No. 9219376)
- Kuşdil, M.E. & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değerler yönelimi ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Mikulincer, M., Shaver, P.R., Gillath, O. & Nitzber, R.A. (2005). Attachment, caregiving, and altruism: Boosting attachment security increases compassion and helping. *Journal of Personality and Social Psychology*. 89(5), 817–839.
- Onatır, M. (2008). *Öğretmenlerde özgecilik ile değer tercihleri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Poppleton, P. (1989). Rewards and values in secondary teachers' perceptions of their job satisfaction. *Research Papers in Education*, 4(3), 71-94.
- Sagiv, L. (2002). Vocational interests and basic values. *Journal of Career Assessment*. 10(2), 233–257.
- Schraw, G., Wadkins, T. & Olafson, T. (2007). Doing the things we do: A grounded theory of academic procrastination. *Journal of Educational Psychology*. 99(1), 12–25.
- Schwartz, S.H. & Boehnke, K. (2004). Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of Research in Personality*, 38, 230–255.
- Scott, C. & Dinham, S. (1999); The occupational motivation, satisfaction and health of English school teachers. *Educational Psychology*, 19(3), 287-309.
- Super, D.E. & Bohn, M.J. (1970). *Occupational psychology*. London: Tavistock Publications.
- Super, D.E., Starishewsky, R., Martin, N. & Jordaan, J.P. (1963). *Career development: Self-concept theory*. New York: College Entrance Examination Board.
- Şişman, M. & Acaat, B. (2003). Öğretmenlik uygulaması çalışmalarının öğretmenlik mesleğinin algılanmasındaki etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 13(1), 235-250.
- Şişman, M. (2001). *Öğretmenliğe giriş*. Pegem A Yayınları, Ankara.
- Thompson, M.N. & Subich, L.M. (2006). The relation of social status to the career decision-making process. *Journal of Vocational Behavior*, 69, 289–301.
- Tinsley, R. (2002). The professional self-esteem of teacher educators in Texas. *Dissertation Abstracts International*. (UMI No. 3058172).

Bülent Dilmaç, Halil Ekşi

Wilson, B.J. (2008). Media and children's aggression, fear, and altruism. *The Future of Children*. 18(1), 87-118.

Yavuzer, H. & Yıldız, A. vd. (2006), Öğretmen özgeciliği ölçeği: geliştirme, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 947-972.

Yılmaz, E. & Dilmaç, B. (2011). An analysis of the effect of values to the job satisfaction of teachers. *İlköğretimonline Dergisi*. 10(1), 303-311.